

СЕРІЯ «БІБЛІОТЕКА ПРАВОТВОРЦЯ»

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України

**ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ
І ЗАВДАННЯ РОЗВИТКУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ:
КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АСПЕКТ**

Наукова записка

ЮРІНКОН ІНТЕР
КИЇВ-2025

*Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України
(протокол № 18 від 27 листопада 2025 р.)*

Рецензенти:

БИСАГА Юрій Михайлович, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;

КУЯН Ірина Анатолівна, доктор юридичних наук, професор.

Пріоритетні напрями і завдання розвитку конституційного законодавства України: концептуальний аспект : наукова записка / О. В. Скрипнюк, О. В. Батанов, О. М. Бориславська, А. А. Єзеров, І. Я. Заяць, А. Р. Крусян, В. С. Куйбіда, О. В. Марцеляк. Київ : Юрінком Інтер, Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2025. 92 с.

ISBN 978-966-667-953-9

Наукова записка підготовлена у межах реалізації цільової програми наукових досліджень НАН України «Правотворчість в Україні: доктринальні засади, правове регулювання і практика здійснення» та на виконання науково-дослідної теми Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України «Концептуальні засади правотворчої діяльності в Україні: ресурсозабезпечення, новації та ризики» (номер держ. реєстр. 0125U002053, науковий керівник доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України О. В. Скрипнюк).

В результаті проведеного дослідження проаналізовано: концептуальні аспекти модернізації конституційного ладу України з метою його утвердження та сталого розвитку; концептуальні напрями реформи конституційного законодавства в повоєнній Україні у сфері прав людини і народовладдя та у сфері організації державної влади; концептуальні проблеми розвитку конституційного законодавства про місцеве самоврядування в Україні; конституційно-правові проблеми вдосконалення адміністративно-територіального устрою України.

УДК 342.4(477)

Видавництво «Юрінком Інтер» прагне сталого майбутнього для нашого бізнесу, наших читачів і нашої планети. Ця книга виготовлена з паперу, сертифікованого FSC® та PEFC™

Колектив авторів:

Скрипнюк Олександр Васильович — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, академік НАПрН України (вступ, розділ 1 — у співавторстві з Крусян А. Р.);

Батанов Олександр Васильович — доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України (розділ 4);

Бориславська Олена Марківна — доктор юридичних наук, професор (розділ 3 — у співавторстві з Єзеровим А. А.);

Єзеров Альберт Анатолійович — кандидат юридичних наук, доцент (розділ 3 — у співавторстві з Бориславською О. М.);

Заяць Ігор Ярославович — кандидат юридичних наук, доцент (розділ 5 — у співавторстві з Куйбідою В. С.);

Крусян Анжеліка Романівна — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (розділ 1 — у співавторстві зі Скрипнюком О. В.);

Куйбіда Василь Степанович — доктор наук з державного управління, професор, заслужений юрист України (розділ 5 — у співавторстві з Заяцем І. Я.);

Марцеляк Олег Володимирович — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (розділ 2).

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
Розділ 1. КОНСТИТУЦІЙНИЙ ЛАД УКРАЇНИ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ	7
Розділ 2. РЕФОРМА КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В ПОВОЄННІЙ УКРАЇНІ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ І НАРОДОВЛАДДЯ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ НАПРЯМИ.....	27
Розділ 3. РЕФОРМА КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В ПОВОЄННІЙ УКРАЇНІ У СФЕРІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ НАПРЯМИ	39
Розділ 4. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРО МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	55
Розділ 5. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО- ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ УКРАЇНИ	69

ВСТУП

Сучасний етап національного правотворення та державотворення України характеризується необхідністю глибокого оновлення конституційного законодавства як ключової складової правової системи держави. Адже системний аналіз чинного конституційного законодавства надає підстави констатувати важливість його модернізації, з метою ефективізації та створення необхідного нормативно-правового підґрунтя для повоєнного відновлення та подальшого, сталого розвитку України. В умовах триваючої російсько-української війни та очікуваного повоєнного відновлення України особливого значення набуває формування цілісної наукової концепції розвитку конституційного законодавства, здатного забезпечити стійкість конституційного ладу, гарантування та утвердження народовладдя, ефективність публічної влади, реальну дієвість прав і свобод людини. Конституційно-правова модернізація виступає не лише юридичним, а й стратегічним завданням національного розвитку, що визначає зміст і спрямованість майбутніх правових реформ.

Розвиток конституційного законодавства має відбуватися на науково обґрунтованих концептуальних засадах, із урахуванням сучасних викликів безпеки, трансформації суспільних відносин, необхідності забезпечення балансу між стабільністю конституційного ладу та динамікою політико-правових та суспільних змін. Саме тому наукова записка спрямована на визначення пріоритетних напрямів і завдань розвитку конституційного законодавства України, як нормативного підґрунтя науково-практичної парадигми повоєнного відновлення української державності.

У першому розділі наукової записки розкриваються конституційні засади утвердження конституційного ладу України та формулюється концепція його модернізації як основи подальшого конституційно-правового реформування в Україні. Другий розділ присвячено концептуальним напрямам розвитку конституційного законодавства у сфері прав людини та народовладдя в повоєнний період. У третьому розділі розглядаються питання реформування конституційного законодавства, що регулює організацію

державної влади, з урахуванням принципу поділу державної влади на законодавчу, виконавчу і судову та потреби підвищення ефективності їх взаємодії. Четвертий розділ зосереджено на концептуальних проблемах розвитку конституційного законодавства про місцеве самоврядування, яке має стати дієвим інструментом демократичного врядування та повоєнного продовження децентралізаційної реформи в Україні. У п'ятому розділі проаналізовано конституційно-правові проблеми вдосконалення адміністративно-територіального устрою України.

Таким чином, метою наукової записки є вироблення цілісного науково-практичного бачення пріоритетних напрямів і завдань розвитку конституційного законодавства України, що мають забезпечити його модернізацію відповідно до викликів сучасності та стратегічних цілей утвердження і розвитку України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави.

Розділ 1. КОНСТИТУЦІЙНИЙ ЛАД УКРАЇНИ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Конституційний лад України, його модернізація та утвердження мають важливе значення не тільки для збереження та захисту суверенітету України, (особливо це актуально в умовах триваючої російсько-української війни та інших глобальних викликів сучасності), але і для подальшого сталого розвитку України як конституційної, демократичної, правової держави. Це обумовлено тим, що конституційний лад є однією із фундаментальних категорій сучасного конституційного права та «енергетичним носієм» практики громадянського суспільства та демократичної, правової держави. Конституція України закріплює, що «право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами» (ч. 2 ст. 5). Отже, важко переоцінити значущість конституційного ладу і як прояву народовладдя, суверенітету народу, сучасного українського конституціоналізму.

Проте конституційний лад не має свого «легального», тобто закріпленого в чинному законодавстві визначення. Незважаючи на те, що про «конституційний лад» йдеться не тільки у статті 5, але й в інших положеннях Основного Закону України (див., наприклад: ст. ст. 17, 37), Конституція України, закріплюючи конституційний лад, не містить його визначення. Звідси, з'ясування поняття «конституційного ладу» має важливе теоретико-практичне значення. Крім того, розкриття його змісту має методологічне значення щодо визначення завдань та напрямів модернізації конституційних положень, що регулюють основи конституційного ладу України.

В юридичній літературі немає уніфікованої дефініції конституційного ладу. Одним із перших вітчизняних учених, який здійснив ґрунтовний науково-монографічний аналіз конституційного ладу був Ю. М. Тодика, який конституційний лад розглядав як «устрій держави і суспільства, закріплений конституційно-правовими нормами»¹, а основи конституційного ладу як «ключові конституційно-правові принципи, які визначають та закріплюють найважливіші основи правового статусу суб'єктів консти-

¹ Тодика Ю. М. Основи конституційного ладу України. Харків : Факт, 1999. С. 8.

Розділ 1. КОНСТИТУЦІЙНИЙ ЛАД УКРАЇНИ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ

туційно-правових відносин»². При цьому учений зазначав, що «у нормах основ конституційного ладу закладаються загальнодемократичні, загальноцивілізаційні цінності та інститути»³. Саме на виокремленні таких демократичних цінностей слід робити акцент, визначаючи основи конституційного ладу України як «систему визначених у Конституції України фундаментальних конституційних принципів (народного суверенітету, верховенства права, поділу влади, економічного та ідеологічного плюралізму, розвитку громадянського суспільства та ін.), реалізація та гарантування яких забезпечує розвиток України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави, а також сприяє розбудові в Україні гармонійно розвиненого, політично структурованого громадянського суспільства»⁴.

В енциклопедичних виданнях конституційний лад також визначається як система певних принципів, а саме: «конституційний лад — це система принципів організації і діяльності держави та її інститутів, заснованих на основі Конституції України: повновладдя народу, суверенітет держави, цілісність і недоторканність її території, демократизм, рівність усіх націй і народностей, прав і свобод громадян, республіканська форма правління, взаємовідносини громадян і держави, принципи і форми організації і діяльності органів державної влади і органів місцевого самоврядування»⁵. Як «система засад, закріплених у Конституції України, що визначають державний устрій країни, взаємовідносини держави з інститутами суспільства і людиною» формулюється конституційний лад у «Великій українській юридичній енциклопедії»⁶.

² Тодика Ю. М. Основи конституційного ладу України. Харків : Факт, 1999. С. 9.

³ Там само. С. 9.

⁴ Скрипнюк О. В. Курс сучасного конституційного права України. Харків : Право, 2009. С. 153.

⁵ Сучасна правова енциклопедія / О. В. Зайчук, О. Д. Крупчан, В. С. Ковальський та ін.; за заг. ред. О. В. Зайчука ; НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, НДІ інтелектуальної власності НПрН України 3 вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2018. С. 165.

⁶ Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 4 : Конституційне право / редкол. Ю. Г. Барабаш (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2024. С. 362.